

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ
AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

ФИЛОЛОГИЯ ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ ФАКУЛЬТЕТІ
ФАКУЛЬТЕТ ФИЛОЛОГИИ И МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ
FACULTY OF PHILOLOGY AND WORLD LANGUAGES

«ФАРАБИ ӘЛЕМІ»

атты студенттер мен жас ғалымдардың
халықаралық ғылыми конференция

МАТЕРИАЛДАРЫ

Алматы, Қазақстан, 6-9 сәуір 2020 жыл

МАТЕРИАЛЫ

международной научной конференции
студентов и молодых ученых

«ФАРАБИ ӘЛЕМІ»

Алматы, Казахстан, 6-9 апреля 2020 года

MATERIALS

International Scientific Conference
of Students and Young Scientists

«FARABI ALEMI»

Almaty, Kazakhstan, April 6-9, 2020

Бас редактор:

филология ғылымдарының докторы, профессор Ө. Әбдимаңұлы

Ғылыми редактор:

PhD, доцент м. а. А. М. Досанова

Редакциялық алқа мүшелері:

Әбдікүлова Р. М., Әлиакбарова А. Т., Бекқожанова Г. Х., Болатова Г. Ж., Қуатбек Н.,
Құлжанбекова Г. К., Рамазанов Т., Саяхмет С. С., Таусоғарова А. Қ.

«ФАРАБИ ӘЛЕМІ» атты студенттер мен жас ғалымдардың халықаралық ғылыми конференциясының материалдары. Алматы, Қазақстан, 6-9 сәуір, 2020 жыл. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 214 б.

ISBN 978-601-04-4491-1

Ғылыми басылымда студенттер мен жас ғалымдарға арналған халықаралық ғылыми конференция материалдары енгізілген.

Бұл жинақ ғылыми қызметкерлерге, оқытушыларға, студенттерге, магистранттар мен докторанттарға арналады.

Ә. КЕКІЛБАЕВТЫҢ «БӘЙГЕТОРЫ» ПОВЕСІНДЕГІ ПСИХОЛОГИЗМ

Баязитов Б. Б.

*Ғылыми жетекшісі: Темірболат А. Б.
ал-Фараби атындағы ҚазҰУ*

Әбіш Кекілбаев қазақ әдебиетіне ХХ ғасырдың алпысыншы жылдары келіп қосылған жазушы. Бұл кезді қазақ әдебиетіндегі дамудың жаңа белесі деп атауға болады. Осы тұста бір сапта әдебиет әлеміне қадам қойған жазушылардың қазақ елінің тарихын, салт-санасын, тұрмыс-тіршілігін сипаттауда жаңашыл ой-өремен, биік парасатпен, соны талғаммен келгенін атап өтуге болады. Әбіш Кекілбаев осы бір шоғыр ішіндегі өзгеше болмысты, бітімі бөлек қаламгер.

Автордың «Бәйгеторы» повесі қазақтың атбегілік өнеріне арналған ескерткіш. Повесть жүйрік жылқының көргені мен түйгені арқылы оқырманға дүниелік құндылықтардың бағасын айқындап береді. Құлын кезінен еңбекке жегілген Бәйгеторы қойшының көлігі бола жүріп, бір күні қойға шапқан қасқырды қуғанда қойшының астында болып, жүйріктігін, шыдамдылығы мен беріктігін көрсетеді. Жылқының мұндай қасиеттері бәйгеге қатысатын тұлпарларда ғана болса керек. Қойшы бірден аңғарып, Сейісті шақырып, тұлпар шығатын торыны нағыз атбегі бапкердің қолына тапсырады.

Шығармадағы оқиғалар желісі – тұлпарды баптаудан бастап, жеңіс жолында төгілген тер, атаққа жеткен тұлпардың қошемет пен дудың арасындағы өзін сезінуі, уақыттың өз дегенін алатыны, соңғы сәтінде ешкім де ескере бермейтін көп аттың бірі ретінде бір тамның іргесінде шыбындап жатуы – тұлпар тағдырын өмірлік мансап жолымен параллель алып қарауға, ойлануға, ой түюге жетелейді.

Автор «Бәйгеторы» повесінде тұлпардың сыртқы әлемді, адамдардың иісін, алақанының табын сезінуі арқылы өткенін жүйелі баяндайды. Баяндау тәсілі жануардың ішкі әлемі арқылы жарыс психологиясын көрсетіп беруді мақсат етеді. Жарыс психологиясы бәйгеге шапқан жүйріктердің мәреге ұмтылуы, әсіресе мәреге бірінші келіп жүрген жүйріктің уақыты келіп өзге жүйрікке жол беруі, жұрт ықыласының енді жаңа жеңімпазға ауып, алдыңғы жеңімпаздың ескерусіз қалуы шығарманың байланысын құрайды. Бәйгеторының арада қанша жыл өтсе де Сейісті тануы, оның да өзін танып, жылы шырай білдіруін қалауы повесть соңында өзіндік психологиялық ахуалдың деңгейін көрсетеді. Сейіс сол баяғы Бәйгеторыны баптаған Сейіс. Ал астындағы тұлпарының орнында бір кездері Бәйгеторы болған еді. Уақыт өткініші, тұлпар тағдыры қысқа, әр заманның өз бәйгесі болады, оның өз жүйріктері бар. Бәйгеторының бабы мен бағының келіскен кезінде үнемі қант әкеп беретін, бәйге сайын қасынан қалмайтын адамның соңғы бәйгеден екінші келгенде ұсынғаны қант екен деп қолын тістеп алғанда тұлпардың көзін шұқып, ағызып жіберуі күрделі психологиялық сәтті сипаттайды.

Сейіс деп жүйрік атты баптайтын бапкерді айтады. Сейістердің қызметі жылқы арасында жүйріктерді құлынынан танып, ат беріп, сыннан өткізіп, бәйгеге қосу мақсатында жарату. Сейістің қолынан неше түрлі жүйрік шығады. Бәйгеторы соның бірі ғана. Ал тұлпар тағдырының аянышты халде аяқталуы оқырманға ой салары анық.

Бәйгеге қосатын атты баптау, оны құлын кезінен тани білу өз ісінің маманы, нағыз атбегінің қолынан ғана келетін дүние. Атбегінің қолынан келген іс барша адамның қолынан келмесі анық. Атқа ықыласы ауған халықтың ішінде бұл өте қастерлі іс.

Егер күтімі болмаса кез-келген жануардың азып-тозары анық. Ал тұлпарды дұрыс бағалай білмеген, бабын таба білмеген адамның тұлпар бағын қайтарары тағы анық. Мұндай тарихты бастан кешірген тұлпарлар жайлы баяндар қазақ әдебиетінде молшылық. Дегенмен Әбіш Кекілбаевтың «Бәйгеторы» повесінің орны ерекше.

УСЕНОВА Н.Е. Нұрпейісовтің «Соңғы парыз» романындағы экология мәселесі	153
ВАЛЯЕВА Е.Е. Юрическая лингвистика в системе современных парадигм научного знания.....	154
МИРЗОДОРОВА Р.Д. О лингвокультурологических основах учения о мотивированности языкового знака	155
АСРАНБЕКОВ А. Оролу и значения русского языка для Кыргызстан	156
НАИМОВ М. Таджикский язык в современном обществе	157
MURZAZHEV D. Multilingualism in Kazakhstan	158
КЛЫШБАЕВА Ш.С. Языковые и контекстуальные антонимы в пословицах с антонимическими компонентами.	
АНАРБЕКОВА У.У. Қазақ грамматологиясының бастауы.....	160
САРГЕЛТАЕВА А.Қ. Ұлы ойшылдардың ойлары (Әл-Фараби мен Абай Құнанбаев хақында)	161
ШЕНГЕЛБАЕВА М.Қ. Аспектуалдық категориясының танымдық-прагматикалық негіздері.....	162
TUZELBAYEVA D. Gluttonous discourse as a reflection of cultural, linguistic and ideological pictures of the world.....	163
ПЕРНЕБЕКОВ Е.М. О тандық жоғары оқу орындарындағы инклюзивті білім беру жағдайында шет тілін оқыту ..	164
ZHAKSYLYKKYZY K. Methods of neurolinguistics.....	165
СЕЙСЕНОВА А.А. «Ер» және «әйел» лингвомәдени концептілігінің ағылшын және қазақ тілдік әлемінде бейнеленуі.....	166
АЙДАРБЕКОВА А.А. Күләш Ахметова лирикасындағы әйел болмысы	167
АМАНБАЙ Қ.У. Тәуелсіздік кезеңіндегі қазақ әңгімелеріндегі ұлттық құндылықтар (1991-2019 жылдар аралығы)..	168
БАЯЗИТОВ Б.Б. Ә. Кекілбаевтың «Бәйгеторы» повесіндегі психологизм	169
ДАУТОВА Г.Р. Көне эпостағы батыр бейнесінің генезисі	170
КАЗИЕВА А.Т. Алма Қыраубаеваның ғылыми-педагогикалық мұрасы.....	171
ҚАЙЫҢБАЙ Д.А. Қазақ мистикалық прозасындағы діни наным-сенім негіздері.....	172
ҚОЖАШЕВ М.М. Әлем өркениетіндегі ақындық-жыршылық өнер.....	173
ҚЫДЫРАҚЫН Ф. Батырлар жырларындағы ерекше туу мотиві.....	174
МАГЗОМОВА Г.Т. Жыраулар тіліндегі зат есім мағыналарының өзгеруі.....	175
ОСПАНОВА Г.Т. Дәстүр арқылы көрініс тапқан этномәдени құндылықтар	176
САЙЛАУ Ә.Ә. А. Құнанбаевтың «Масғұт» поэмасындағы образдар жүйесі	177
СЕ ВЭЙНИН ХХ ғасырдың басындағы қазақ және қытай романдарының ерекшеліктері	178
СМАН Ж.Ә. Ахмет Байтұрсынұлының «Маса» жинағының зерттелуі	179
ТАСҚЫНБАЙ М.Б. Әлихан Бөкейханның оқу және тәрбие жұмысы бойынша көзқарастары	180
АЙДАРБЕКОВА А.А. Ақын психологиясы.....	181
ТІНҚҰЛ З.Н. Әбиш Кекілбайұлы прозасындағы аңыздық сюжеттер.....	182
ТУЛЕУОВА Г. Түркі ескерткіштеріндегі көк бөрі тотемі.....	183
КӨРЕГЕНОВА А.Б. Қазіргі қазақ әңгіме жанрындағы жаңашыл ізденістер.....	184
ҚОНДЫБАЙ М.М. Сал-серілер поэзиясын оқыту әдістемесі.....	185
ҚАЛКӨЗ А.Ж. Төлен Әбдіков шығармаларындағы психологизмді оқыту әдістемесі	186
МАҚСҰТ Д.Қ. Қытай жеріндегі тарихи жырлар.....	187
КЕЛДЫБЕКОВА С.Б. Қазіргі қазақ әңгіме жанрындағы драматизм көрінісі	188
ӨМІРЗАҚ С.Б. Т. Кәкішев жолжазбаларындағы тұлғалық образ	189
МӘЛІК Ж.М. Қазақ шеһендік сөздерін жоғары мектепте оқытудың әдістемелік мәселелері	190
ҚАЛДЫБАЙ Б.Н. Хамза Есенжановтың «Ақ жайық» трилогиясы.....	191
ҚАДЫРОВА Г.Р. Жүрсін Ерман поэзиясының көркемдік сипаты	192
DAIRBEKOVA A.M. Ilyas Yessenberlyn as a founder of historical novels in Kazakh literature.....	193
ALIPBAYEVA A.A. The oretical aspects of cognitive analysis of artistic work.....	194
АЙДЫН А.А. Тарихи романдарды оқыту әдістемесі	195
ДИЛЬДЕБАЕВА Ж.Ш. Шынболат Ділдебаев шығармашылығын зерттеу әдісі	196
МУСАЕВА Е.Е. Көркем шығармалардың экрандалуы: әдебиет пен кино өнері	197
СЕЙТЕНОВА А.Е. Көркем шығармадағы пейзаж және лейтмотив	198
ҚҰНАНБАЙ А. Тілдегі тың жаңалық – алтыншы тілдік бірлік (түбіртек теориясының негіздері).....	199
ҚАЛМҰХАН Ш. Ә. Кекілбаев прозасындағы психологизм мәселелері.....	200
АМАНЖАНОВА Ж. Зат есімнен жасалған синонимдердің өзара семантикалық айырмашылықтары	201
ЖҮЗБАЕВА А.С. Байырғы сөздер	202
ИМАНГАЗИНА М. Қазақ танымындағы қасиетті сандар мен табулардың байланысы.....	203
ТӨРЕХАНОВА Р.А. Андроцентризм ұғымы және оның мәні	204
ЛЕПЕСБАЙ Г.С. Педагогикалық дискурс – тілдің қалыптастыру қызметінің компоненті ретінде	205
АҚЖОЛОВА Б.Х. Понятие «семья» и мотив семейного гнезда	206
КЕМЕЛБЕК А. Жастық/youht сөздерінің прагматикалық аспектісі	207
СМАДИЯР М. Арман/dream сөзінің тілдік қолданыс ерекшеліктері	208
КАЛБИРОВА Т.Н. Француз тілі сын есімдерінің семантикасы	209